
Vergaderjaar 2001–2002

28 000 V

Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2002

Nr. 61

BRIEF VAN DE MINISTER VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 1 mei 2002

Graag bied ik u, in vervolg op mijn brief van 17 oktober 2000 over dit onderwerp (27 400 V, nr. 41), de notitie «Informatie en Communicatie Technologie (ICT) en Ontwikkeling» aan.

De Minister voor Ontwikkelingssamenwerking,
E. L. Herfkens

1. Inleiding en samenvatting

De moderne informatie- en communicatietechnologie (ICT) heeft verre-gaande gevolgen voor economie en samenleving. Ze is een drijvende kracht in het proces van globalisering. Het is onontkoombaar dat ook de ontwikkelingslanden ermee geconfronteerd worden. Er is sprake van een aanzienlijke en vooralsnog toenemende digitale kloof. Ervaringen met de toepassing van ICT in ontwikkeling en armoedebestrijding wijzen uit dat ICT weliswaar geen panacee is, maar in potentie toch wel een instrument dat een krachtige indirecte, en soms ook directe bijdrage aan armoede-bestrijding kan leveren. Er lijkt bovendien in toenemende mate *leap frog-ging* mogelijk. Zo is in een aantal ontwikkelingslanden door de snelle ontwikkeling van de mobiele telefonie de trage opbouw van het vaste netwerk ingehaald. Niettemin staan de ontwikkelingslanden voor een moeilijke opgave. Zij hebben te maken met technologische ontwikke-lingen van een complexiteit en snelheid zoals die hun weerga in de geschiedenis niet kennen. Met name landen in Sub-Sahara Afrika staan voor de uitdaging ICT in te zetten terwijl zij nauwelijks over de daarvoor benodigde menselijke en financiële capaciteit beschikken. Vitale ICT- en dienstverlenende bedrijven zijn daarvoor essentieel, met name om inves-teringen aan te trekken en een op reële behoeften georiënteerde over-dracht van technologie mogelijk te maken.

De Nederlandse ontwikkelingssamenwerking is al geruime tijd actief op het terrein van «ICT en Ontwikkeling». In 1996 is op initiatief van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking het International Institute for Communication and Development (IICD) te Den Haag opgericht. In de eerste periode van zijn bestaan, de periode van opbouw, 1996 – 2001, is dit instituut vrijwel uitsluitend door Nederland gefinancierd (ruim 11,5 miljoen euro). Per 2002 is aan IICD voor een tweede periode van 5 jaar een subsidie toegekend (21,5 miljoen euro). Nederland is nog steeds de belangrijkste financier van dit instituut. IICD is evenwel actief op zoek naar additoele steun, daarin gestimuleerd door het ministerie. Het ontvangt thans eveneens middelen van de Britse- en de Zwitserse ontwikkelingssa-menwerking. Vraaggerichtheid en ownership staan in de aanpak van IICD – thans actief in acht ontwikkelingslanden – voorop. In rondetafel-conferenties in deze ontwikkelingslanden wordt in onderlinge interactie van verschillende groepen *stakeholders* een beleidsvisie en een programma van activiteiten ontwikkeld.

Vanuit het medefinancieringsprogramma is vooral Hivos actief op het terrein van «ICT en Ontwikkeling». Nederland steunt voorts een aantal NGOs, werkzaam in dit veld, zoals PANOS en OneWorld. Voorts worden multilaterale initiatieven ondersteund, zoals InfoDev en de Development Gateway Foundation. Uiteraard speelt ICT een instrumentele rol in diverse sectorprogramma's die in het bilaterale beleid ondersteund worden. Uitgangspunt is dat het wiel niet steeds opnieuw moet worden uitge-vonden. Dat betekent dat multilaterale initiatieven worden ondersteund als die een meerwaarde hebben ten opzichte van andere kanalen. In het kader van vraaggerichtheid en ownership betekent dit dat de steun wordt voortgezet aan de benadering van rondetafelconferenties van IICD waarmee de totstandkoming van een eigen ICT beleid in ontwikkelings-landen wordt gestimuleerd. Er is uitdrukkelijk niet gekozen voor opbouw

¹ Met deze notitie kom ik tegemoet aan een toezegging in mijn brief aan de Tweede Kamer van 17 oktober 2000 (27 400 V, nr. 41). In deze brief onderstreepte ik het belang van ICT voor ontwikkeling. Bovendien zegde ik toe mijn voornemens voor steun voor de inzet van ICT in ontwikkelingsprocessen kenbaar te maken. Deze notitie is het resultaat van een breed consultatieproces dat in de eerste helft van 2001 is gehouden. Vertegenwoordigers uit het Zuiden, van donoren en van Nederlandse organisaties namen op verscheidene momenten aan dit proces deel. Zie voor de resultaten daarvan: www.bellanet.org/ict-strategy.

van uitgebreide expertise binnen het ministerie zelf. Het doel is de opbouw van bruikbare expertise in de ontwikkelingslanden zelf.

In paragraaf 2 wordt ingegaan op het belang van ICT voor ontwikkeling en armoedebestrijding, alsmede op de voorwaarden om ICT effectief in ontwikkelingslanden te kunnen inzetten. In paragraaf 3 wordt de Nederlandse inzet op het terrein van «ICT en ontwikkeling» beschreven. Verspreid in de tekst staan in kaders enkele voorbeelden daarvan.

2. Het belang van ICT voor armoedebestrijding

Moderne informatie- en communicatietechnologie is in rap tempo de economie en de samenleving in bredere zin aan het veranderen. Deze technologie is ook één van de belangrijkste drijvende krachten van het proces van globalisering zoals zich dat thans voltrekt. Ontwikkelingslanden hebben, hoe dan ook, met (de gevolgen van) informatie- en communicatietechnologie te maken. Het is zaak daarbij de kansen te benutten en nadelige gevolgen te vermijden. De belangen die daarbij spelen, van ontwikkelingslanden en van het belangrijkste doel van ontwikkeling, armoedebestrijding, zijn groot. De ontwikkelingslanden en de internationale gemeenschap staan voor de immense uitdaging – vastgelegd in de Millennium-doelstellingen van de Verenigde Naties – het aantal mensen dat in absolute armoede leeft voor 2015 te halveren. ICT kan daarbij helpen. De eerste ervaringen met de toepassing ervan in ontwikkeling en armoedebestrijding wijzen dat uit.

ICT in de gezondheidszorgsector in Ghana

In Ghana vormt het huidige handmatige systeem van patiëntgegevens in de gezondheidssector een belemmering voor de totstandkoming van een efficiënte en kwalitatief hoogstaande zorg. Om dit probleem op te lossen wordt een opslagsysteem van patiëntgegevens ontwikkeld dat de nauwkeurigheid, de snelheid en de continuïteit van de zorg voor de patiënt moet verbeteren. Het systeem maakt analyse van informatie mogelijk en kan functieondersteunend werken, bijvoorbeeld door de mogelijkheid van een snellere en preciezere diagnose en een voortdurende monitoring van patiëntgegevens. Bovendien kunnen managers de patiëntendossiers gebruiken bij het plannen van benodigde diensten en middelen, het vaststellen van budgetten en het toewijzen van ruimte. Tenslotte kan de informatie gebruikt worden voor rapportage, preventie, gezondheidsvoorlichting en onderzoek.

Het project is in eerste instantie gericht op de streekziekenhuizen. Deze pilot is bedoeld om «werkend te leren», waarna hij kan worden uitgebreid naar de grotere streekziekenhuizen, districtsziekenhuizen en instellingen voor basisgezondheidszorg op de verschillende niveaus.

ICT is geen panacee, maar in potentie wel een instrument dat een krachtige indirecte, en soms ook directe bijdrage aan armoedebestrijding kan leveren. Zo kan gebruik van ICT voor de communicatie tussen ziekenhuizen in stedelijke centra en gezondheidsposten op het platteland de gezondheidszorg in marginale gebieden aanzienlijk verbeteren. Hetzelfde geldt voor allerlei andere vormen van dienstverlening door de overheid, bijvoorbeeld in het onderwijs en de landbouwvoorlichting. Via computers in gemeenschapscentra blijkt voor armen zeer relevante informatie, zoals marktprijzen en de weersverwachting, verspreid te kunnen worden, soms verder doorgegeven met een eenvoudig printje als infobulletin aan de muur geprikt, via een luidspreker of een radio.

Veel ontwikkelingslanden onderkennen het potentieel van de nieuwe technologie als instrument. Enkele hebben al beleid ontwikkeld voor de inzet van ICT, zoals, bijvoorbeeld, Zambia op het gebied van onderwijs.

Managementinformatie in de onderwijssector, Zambia

Het Ministerie van Onderwijs van Zambia is enkele jaren geleden gaan samenwerken met IICD (International Institute for Communication and Development). Het doel is het ontwikkelen van een breed ICT-beleid, waarvan de ontwikkeling van de managementcapaciteiten binnen het Ministerie een onderdeel vormt. Er wordt gekeken waar en hoe ICT gebruikt kan worden om te komen tot verhoging van de productiviteit. Doel is informatie te verzamelen, te bewerken en uit te wisselen over, bijvoorbeeld, leerlingenaantallen, budgetten en de besteding ervan. ICT wordt ook gebruikt voor de ontwikkeling van lesprogramma's en voor publieksvoorlichting. Inmiddels zijn binnen het ministerie de noodzakelijke financiële middelen gevonden en is een begin gemaakt met de gedetailleerde uitwerking van het plan en de opleiding van de staf.

ICT stelt mensen in staat sneller en beter met elkaar te communiceren. Dat geldt voor burgers en overheid, maar ook voor burgers onderling. Mensen kunnen hun stem beter laten horen en zo opkomen voor hun belangen op lokaal en nationaal niveau. ICT biedt ook krachtige mogelijkheden voor grenzenoverschrijdende communicatie. Er is sprake van een groeiend aantal internationale netwerken. Het gaat daarbij niet altijd alleen om informatie (vgl. Panos, OneWorld en de Development Gateway). Zo is er, bijvoorbeeld, steeds vaker sprake van *e-commerce* netwerken tussen landgenoten in de diaspora en in het land van herkomst, en speelt Internet ook een rol voor vluchtelingen.

ICT is eveneens van groot belang voor de particuliere sector in ontwikkelingslanden. ICT is als bedrijfssector geen uitzondering meer, zij het in de steden geconcentreerd. Vanuit de ICT-sector wordt de nieuwe technologie in toenemende mate ook naar andere productiesectoren overgedragen. Een dergelijke kennisoverdracht aan het lokale bedrijfsleven kan ook plaatsvinden in interactie met buitenlandse bedrijven¹. Dit is belangrijk, omdat ICT een belangrijke rol speelt in de concurrentiepositie van bedrijven, zowel op de lokale als op de internationale markten. ICT biedt lokale bedrijven nieuwe kansen om achterstanden weg te werken in, bijvoorbeeld, planning, marketing, kennis van financieringsmogelijkheden en methoden om arbeidsproductiviteit te verhogen, om zo de concurrentiekracht en groeimogelijkheden van deze bedrijven op nationaal en internationaal niveau te verbeteren.

De markt voor yamwortels in Ghana

Eén van de activiteiten waarbij IICD betrokken is geweest is het gebruik van ICT op de markt voor yamwortels in Ghana. Met behulp van ICT wordt informatie over prijzen en geproduceerde hoeveelheden verspreid onder aanbieders en vragers. Daardoor werden het concurrentievermogen en de marktpositie van de boeren sterk verbeterd. Een begin is gemaakt met een project op het gebied van e-commerce. De boeren wordt via websites en e-mail een betere toegang gegeven tot informatie over prijzen, oogsten, grondstoffen in de landbouw, het milieu, enz. Handelaren uit het zuiden van Ghana, bijvoorbeeld, vonden via het web uit dat de door hen benodigde yams in Centraal Ghana tegen lagere prijzen verkrijgbaar waren dan in hun eigen regio. Gewapend met die informatie organiseerden zij een bijeenkomst met kleinschalige yamboeren in Centraal Ghana. Hun werd gevraagd of zij de door de handelaren benodigde hoeveelheden konden leveren. Dat kon. Uiteindelijk profiteerde iedereen hiervan: de aanbieders (ca. 1 400 kleine boeren), omdat ze niet alleen meer konden verkopen, maar ook tegen een hogere prijs, en de vragers omdat ze zoveel konden kopen als ze nodig hadden. Zonder de toepassing van ICT, om de werking van markten te verbeteren, was dit nooit gelukt. Een dergelijk mechanisme zal in de toekomst verder worden ontwikkeld om de positie van kleine boeren te versterken dooreen hogere efficiëntie en minder verspillen door fraude en overbodig transport.

¹ Zie ook: «Ondernemen tegen Armoede: Notitie over Economie en Ontwikkeling» (Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van Economische Zaken, 2002).

ICT biedt ontwikkelingslanden kansen en mogelijkheden. Velen daarvan zijn nog niet verkend. De digitale kloof neemt echter toe. De ontwikkelingen in de rijke landen gaan zeer snel. In de ontwikkeling van specifieke toepassingen voor ontwikkelingslanden en, in het bijzonder, de armere groepen in die landen wordt nog te weinig geïnvesteerd. Het gevaar van verder achterop raken is groot. Immers, het overgrote deel van de bevolking in de ontwikkelingslanden heeft geen toegang tot moderne middelen voor communicatie en relevante, toegesneden informatie. Ook in ontwikkelingslanden profiteren de rijke bovenlaag en de vooral stedelijke economische centra het eerst en het meest van de nieuwe mogelijkheden. Dit kan leiden tot grotere sociaal-economische achterstanden. Genderaspecten spelen ook hier een belangrijke rol.

ICT is een drijvende kracht in het proces van globalisering, dat de wereld, ook voor ontwikkelingslanden, drastisch wijzigt. Markten en productieprocessen overschrijden in toenemende mate grenzen. ICT maakt dat mogelijk. Kennis en kunde op het terrein van ICT zijn noodzakelijk om daar een adequaat antwoord op te bieden. Een goede lokale *enabling environment* is daarbij cruciaal.

Uiteraard beperkt het globaliseringproces zich niet tot de economie. Het raakt onder meer ook de media, de cultuur en de migratie. Op al deze terreinen speelt ICT een belangrijke, zij het niet altijd even zichtbare rol. Zo verandert de samenstelling van het nieuws in kranten en op televisie en krijgen lokale radiozenders nieuwe mogelijkheden doordat zij gebruik maken van ICT. Het onderscheid tussen oude en nieuwe media wordt daarmee steeds vager.

Indianen in Bolivia en hun strijd voor hun gemeenschapsgronden

Sinds begin jaren '90 hebben de Indianen in Bolivia gevochten om (een deel van) hun gemeenschapsgronden terug te krijgen. Tot nog toe zijn echter van de gevraagde 29 miljoen hectares slechts 2,3 miljoen teruggegeven. Tijdens de onderhandelingen tussen de overheid en de Indiaanse afgevaardigden van de Confederación de Pueblos Indígenas de Bolivia (CIDOB), werd erkend dat betere communicatie nodig was om het legalisatieproces een kans van slagen te geven. Daarom heeft CIDOB het project «Conflictos en Onderhandelingen over Indiaans Land» opgezet, met behulp van Hivos en IICD. De bedoeling van dit project is om de Indianen te informeren over de voortgang in het legalisatieproces en om namens hen te lobbyen voor hun rechten op nationaal en internationaal niveau. CIDOB gebruikt zowel traditionele als elektronische communicatiemiddelen. Volgens projectmanager Eliana Rioja spelen onder andere indianenorganisaties, mensen- en burgerrechtenorganisaties, en nationale en internationale media daarbij een belangrijke rol. Zij kunnen alle de nodige politieke en sociale druk uitoefenen. In september 2001 is het Internet gebruikt om het nieuws te verspreiden over een landconflict bij Santa Cruz, waarbij sprake was van de ontvoering van de leiders van de Indiaanse Raad. CIDOB plaatst regelmatig berichten op zijn website, als een manier om het legalisatieproces te monitoren en stroomlijnen. Bovendien biedt de website een veelheid aan data, zoals geografische kaarten die de juridische status van het land laten zien. De leden van de Indianengroepen houden de website zelf bij, iets waarvoor ze speciaal voor opgeleid zijn.

De in veel ontwikkelingslanden nog gebrekkige infrastructuur op het terrein van de telecommunicatie vormt een belangrijke barrière voor een effectieve inzet van ICT, zeker in de meer marginale regio's. Daar staat tegenover dat op het terrein van ICT *leap frogging* zeker mogelijk is. Waar gevestigde systemen en de daarmee gepaard gaande belangen minder aanwezig zijn, is vernieuwing vaak sneller door te voeren. Het gebruik van mobiele telefonie overschaduwde in een toenemend aantal ontwikkelingslanden al het vaste telefoonnetwerk. Niettemin zijn er nog grote investeringen noodzakelijk. Voor adequate telefoon- en internetverbindingen, ook in de meer marginale regio's, zijn vaak satellieten nodig. Een betrouwbare

electriciteitsvoorziening is noodzakelijk. Voor een gunstig investeringsklimaat is het veelal nodig de telecomsector te privatiseren en wet- en regelgeving aan te passen. Openheid en een goed vestigingsklimaat voor bedrijven zijn daarbij essentieel en kunnen onder de juiste omstandigheden leiden tot het binnenhalen van nieuwe technologie en het ontwikkelen van lokaal bruikbare toepassingen daarvan. Immers, de ontwikkeling van de infrastructuur is een taak van het particulier bedrijfsleven. De overheid, ook die in ontwikkelingslanden, kan slechts stimuleren en de juiste condities scheppen. Daarbij is wel bijzondere aandacht nodig voor gebieden en groepen die arm zijn en daardoor commercieel minder interessant. Ervaringen met overdracht van technologie op andere terreinen leren dat dit uiterst zorgvuldig moet gebeuren, en afgestemd moet zijn op de veelal beperkte capaciteit in ontwikkelingslanden.

Ontwikkeling van deskundigheid en technologische innovatie in ontwikkelingslanden kan niet alleen aan de markt worden overgelaten. Het is aan de overheid en particuliere organisaties te bevorderen dat ook armen waar mogelijk van ICT kunnen profiteren. Dat kan onder meer door in consultatie met betrokkenen beleid te ontwikkelen dat specifiek rekening houdt met de belangen van de armen; door netwerkexploitanten een deel van de investeringen te laten richten op gebieden die commercieel minder aantrekkelijk zijn; door ICT toepassingen te stimuleren en mede te financieren waarvan de armen direct kunnen profiteren, zoals bijvoorbeeld informatiecentra in lokale gemeenschapscentra; door zelf als overheid in ICT te investeren in sectoren als onderwijs en gezondheidszorg.

Voor een goed gebruik van de mogelijkheden die ICT biedt is onderwijs uiteraard zeer belangrijk. Beschikbaarheid van hardware en software zijn niet afdoende. Voor een goed gebruik van het Internet is het noodzakelijk dat gebruikers toegang hebben tot informatie die relevant is voor hun situatie, gesteld in de eigen taal. Daaraan ontbreekt het in veel gevallen. Bovenal gaat het om het menselijk vermogen informatie te lezen, te interpreteren en effectief aan te wenden. Het vermogen te leren is een essentiële voorwaarde om effectief gebruik te kunnen maken van de informatie die via het Internet beschikbaar is. Pretenties vanuit een technologische invalhoek dat ook analfabeten gebruik kunnen maken van het Internet door informatie toegankelijk te maken via plaatjes blijken in de praktijk niet vaak te realiseren. Basisonderwijs voor brede lagen van de bevolking vervult een sleutelrol. Daarnaast is er de noodzaak van opleiding van deskundigen en technici om te voorzien in de behoeften die gepaard gaan met de invoering van ICT, voor software ontwikkeling, voor de onderhoud van de hardware, van netwerken, enz.

Ook bij «ICT en Ontwikkeling» zijn ownership en vraaggerichtheid cruciaal. Zeker in een sector als de ICT waarin nieuwe mogelijkheden en modes nogal eens met mensen aan de haal gaan, is het van belang dat men met beide benen op de grond blijft staan en vanuit een besef van schaarse middelen komt tot de juiste inzet van ICT instrumenten. Die inzet moet leiden tot grotere effectiviteit en efficiëntie in het realiseren van ontwikkeling die daadwerkelijk armoede terugdringt. Vandaar de noodzaak in ontwikkelingslanden zelf lokale capaciteit op te bouwen om ICT toepassingen adequaat te beoordelen en om deze nieuwe technologieën toe te snijden op de lokale, specifieke omstandigheden. De rondetafelconferenties die II CD in ontwikkelingslanden organiseert vormen daar een aanzet en stimulans toe.

3. ICT in de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking

De kern van de activiteiten op het terrein van «ICT en Ontwikkeling» in de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking wordt gefinancierd vanuit het Communicatieprogramma. Dat programma is erop gericht die communicatieprocessen in ontwikkelingslanden te bevorderen die de maatschappelijke participatie van burgers vergroten. Dat gebeurt enerzijds door het stimuleren van vrije nieuwsgaring en pluriformiteit in meningsuiting en anderzijds door bevordering van het gebruik van moderne informatie- en communicatietechnologie. Voor 2002 is voor het communicatieprogramma als geheel 8,5 miljoen euro begroot, waarvan ruim de helft zal worden besteed aan «ICT en Ontwikkeling». De financiering van ICT-activiteiten vanuit de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking is overigens niet tot dat programma beperkt, maar vindt, bijvoorbeeld, ook plaats vanuit het *partnership* programma bij de Wereldbank. Uiteraard speelt ICT ook een instrumentele rol in diverse sectorprogramma's die in het bilaterale ontwikkelingssamenwerkingsbeleid ondersteund worden.

Nederland financiert ook ICT-activiteiten die een onderdeel vormen van andere, grotere programma's, zoals het Medefinancieringsprogramma voor Universitaire en HBO-Samenwerking (MHO). De omvang van de financiering van dergelijke ICT-activiteiten wordt niet apart geregistreerd.

ICT in het hoger onderwijs: de Universiteit van Dar es Salaam

De Universiteit van Dar es Salaam wordt sinds 1995 via het Medefinancieringsprogramma voor Universitaire en HBO-Samenwerking (MHO) in samenwerking met de Technische Universiteit Delft gesteund bij de toepassing van ICT in de administratieve ondersteuning en het ICT onderwijs. Inmiddels heeft de universiteit de beschikking over een computer-netwerk met toegang tot het Internet. Dit netwerk is beschikbaar voor studenten en staf. Het merendeel van de studenten heeft een eigen e-mail account. Er zijn 1600 computers op het netwerk aangesloten. Als gevolg daarvan is het internationale berichtenverkeer enorm toegenomen. In 1995 verliep de internationale communicatie nog via telefoon en fax. Toen was er sprake van nog geen 2000 berichten per jaar. Momenteel wordt dat aantal elke dag ruim, zo niet zeer ruim, overschreden.

De Universiteit van Dar es Salaam heeft daarnaast de beschikking over geautomatiseerde toepassingen ten behoeve van administratie en bestuur. Er is een goed geoutilleerd reken-centrum, met 77 stafleden (waarvan 43 technici) dat toonaangevend is op zijn werkteerrein. Zo heeft de universiteit het initiatief genomen voor het opzetten van de Tanzania start page (www.start.ac.tz) en voor het Tanzania Educational Network (www.usdm.tz).

Nederland was in de jaren negentig één van de eerste bilaterale donoren die «ICT en Ontwikkeling» op de agenda zetten. De grote golf in de internationale aandacht voor dit onderwerp kwam pas in het jaar 2000. Deze kwam vooral tot uiting in de instelling door de G8 van de Digital Opportunity Task Force¹ (DOT Force) en de instelling van een soortgelijke Task Force door de Verenigde Naties. Geleidelijk aan worden steeds meer bilaterale donoren op dit terrein actief. Zo organiseerde bijvoorbeeld Italië, in april 2002, een Internationale Conferentie over «E-Government for Development», mede in het kader van de DOT Force.

In 1996 is op initiatief van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking het International Institute for Communication and Development (IICD) opgericht, gevestigd te Den Haag.² In de eerste periode van zijn bestaan, de periode van opbouw, 1996 – 2001, is dit instituut vrijwel uitsluitend door Nederland gefinancierd (ruim 11,5 mln euro). In die periode heeft IICD zijn specifieke werkwijze ontwikkeld. Vraaggerichtheid en *ownership* staan in de aanpak van dit instituut voorop. In rondetafelconferenties

¹ Zie, onder meer, «Digital Opportunities for All, Report of the Digital Opportunity Task Force, G8 Meeting of Foreign Ministers and the G7/G8 Summit, Genoa, July 20–22, 2001» en de website: www.dotforce.org.

² Zie voor meer informatie de website van het International Institute for Communication and Development: www.iicd.org.

wordt in onderlinge interactie van verschillende groepen *stakeholders* in de desbetreffende landen – overheid, bedrijfsleven en NGO's – een beleidsvisie en een programma van activiteiten ontwikkeld. Voor de financiering van deze activiteiten worden doorgaans in de landen zelf en bij andere donoren fondsen gezocht, om een al te grote afhankelijkheid van één donor te voorkomen en *ownership* te bevorderen. IICD verschaft soms wel gerichte subsidies om specifieke activiteiten op gang te helpen. In de opbouwperiode heeft het in samenwerking met lokale *stakeholders* programma's ontwikkeld in een achttal landen: Bolivia, Burkina Faso, Ghana, Jamaica, Mali, Oeganda, Tanzania en Zambia. De sector-prioriteiten in deze landen, zoals gedefinieerd door de lokale partners in rondetafelprocessen, zijn vooral de gezondheidszorg, het onderwijs, economie, bestuur en milieu. IICD heeft in deze landen, eveneens in samenwerking met lokale organisaties, ook trainingsprogramma's ontwikkeld en uitgevoerd. Uiteraard fungeert het instituut ook als expertisecentrum voor «ICT en Ontwikkeling». Ook tussen de landenprogramma's onderling worden via IICD relevante ervaringen, kennis en lessen zoveel mogelijk uitgewisseld.

Per 2002 is aan IICD voor een tweede periode van 5 jaar een subsidie toegekend (21,5 mln euro). Nederland is nog steeds de belangrijkste financier. Inmiddels heeft dit instituut internationaal een reputatie opgebouwd met zijn procesmatige, vraaggerichte aanpak. IICD is thans actief op zoek naar additionele steun van andere donoren, daarin gestimuleerd door het ministerie. Het ontvangt nu eveneens middelen van de Britse- en de Zwitserse ontwikkelingssamenwerking in het kader van een samenwerkingsprogramma (genaamd Bridging Digital Opportunities), waarin ook andere NGO's (zoals PANOS en OneWorld, die beiden ook door het DGIS worden gesteund) deelnemen.¹

Portmore, Jamaica: Een rondetafel bijeenkomst (IICD)

IICD stimuleert ontwikkelingslanden ICT te benutten. Daarbij wordt gebruik gemaakt van rondetafel bijeenkomsten waarin door betrokkenen vanuit uiteenlopende groepen en organisaties uit het betrokken ontwikkelingsland ICT-strategieën en projecten ontwikkeld worden.

Op verzoek van de Portmore Municipal Development Committee, hebben de National Commission on Science and Technology in Jamaica en IICD in september 2001 zo'n rondetafel bijeenkomst georganiseerd over «ICT en goed bestuur». Er werd deelgenomen door 40 afgevaardigden van diverse belangenorganisaties. Het ging om vertegenwoordigers van publieke en particuliere organisaties, van politieke partijen, en van lokale en nationale overheden. Het uiteindelijke doel van de bijeenkomst was het formuleren van input voor ICT beleid en het formuleren van ideeën voor specifieke projecten.

Er werd in de bijeenkomst grote nadruk gelegd op de bereidheid van de nationale autoriteiten om bevoegdheden over te dragen naar lokale niveaus en om de decentralisatie van bevoegdheden degelijk in wetten vast te leggen. Ten tweede werd het belang onderstreept van de betrokkenheid van de particuliere sector, ook in de vorm van daadwerkelijke investeringen op lokaal niveau. Als derde belangrijke factor werd de verantwoordelijkheid van de burgers genoemd.

Veel tijd werd besteed aan het gebruik van ICT als middel om het functioneren van de overheid te verbeteren, E-democracy. Een betere verspreiding van relevante informatie leidt tot beter geïnformeerde burgers. Verder kunnen burgers via de inzet van ICT sterker betrokken worden bij publieke besluitvorming. Hiervoor is een pilot project ontworpen, waarin met verschillende toepassingen wordt geëxperimenteerd.

Gemeenschapsorganisaties kunnen ook een belangrijke rol spelen in de verspreiding van informatie over overheidszaken. Het Internet kan daarvoor gebruikt worden in aansluiting op de bestaande media, radio en TV. Er is een bewustwordingsprogramma opgezet met als focus gemeenschapsparticipatie, burgerlijke verantwoordelijkheden, normen en waarden, verantwoordelijkheden in het gezin en seksuele voorlichting.

¹ Respectievelijk het Britse Department for International Development (DfID) en het Swiss Agency for Development Co-operation (SDC).

Ook onderwijs voor marginale groepen kan een middel zijn om meer burgers bij de overheid te betrekken. Meer in het algemeen kan ICT gebruikt worden in onderwijs- en trainingsprogramma's.

In de publieke dienstverlening bleek onder meer behoefte te bestaan aan ICT toepassingen op het gebied van planning, vooral van landgebruik, publieke dienstverlening, economische ontwikkeling (stimulering van investeringen werkgelegenheid) en het informeren van burgers over hun rechten.

Vanuit het medefinancieringsprogramma is Hivos het meest actief op het terrein van «ICT en Ontwikkeling». Hivos trekt van zijn budget vijf procent uit voor een speciaal actieprogramma op het terrein van ICT. In 2001 betrof dat een bedrag van 3 miljoen euro.

Het Actieprogramma ICT van Hivos

Met zijn beleids- en actieprogramma, «Access for all: equal opportunities in cyberspace», biedt Hivos zuidelijke NGO's en hun doelgroepen actieve steun om de kansen en mogelijkheden van informatie- en communicatietechnologieën te benutten. Tegelijk wil het programma de groeiende digitale achterstand van ontwikkelingslanden tegengaan. De activiteiten die Hivos steunt, richten zich onder meer op toegang tot Internet, capaciteitsversterking, bevordering van plaatsing van voor het zuiden relevante inhoud op het world wide web, digitaal netwerken en lobbye en e-commerce. Hivos exporteert niet-westerse deskundigheid naar zijn partners in ontwikkelingslanden. Er wordt aangehaakt bij lokaal genomen initiatieven. Belangrijke strategische partners voor Hivos op het gebied van «ICT en ontwikkeling» zijn OneWorld International en IICD.

Een voorbeeld van een door Hivos gesteunde partner is Red de Desarrollo Sostenible (RDS) te Honduras. Deze organisatie is oorspronkelijk, in 1994, door de VN opgezet in verschillende Latijns Amerikaanse landen, waaronder Bolivia en Honduras. Ze begon als e-mail provider voor maatschappelijke organisaties en groeide uit tot een informatie-koepel voor milieu aangelegenheden. RDS Honduras werd al snel een onafhankelijke NGO en heeft inmiddels meer dan 500 leden, waaronder (inter)nationale NGO's, basisorganisaties, bedrijfjes, academische- en overheidsorganisaties. Direct na de ramp met de orkaan Mitch wist RDS de communicatie in Honduras weer op gang te brengen via het Internet. Daarnaast konden slachtoffers op de RDS-website oproepen plaatsen voor vermiste familieleden. Op die manier hebben veel mensen elkaar kunnen lokaliseren. RDS vergemakkelijkte ook de coördinatie tussen hulporganisaties.

Een ander voorbeeld is de Asociación de Organizaciones de Productores Ecológicos de Bolivia (AOPEB). Zij assisteert circa ecologische producenten in productie en marketing. AOPEB heeft een virtuele marktplaats en dynamische website gemaakt met informatie over prijzen, vraag en aanbod, marktbewegingen, kwaliteit van de producten en keurmerken, distributiekkanalen, etc. Het doel van dit project is inkomensverhoging voor de producenten door de afhankelijkheid van tussenhandelaren te verminderen, de kennis van de markt te vergroten, vraag en aanbod bij elkaar te brengen en productiemethoden te verbeteren.

Vanuit het Communicatieprogramma van het DGIS worden naast IICD en de reeds hierboven genoemde organisaties PANOS en OneWorld nog enkele NGO's financieel gesteund, met name Sarai / De Waag en Fair Trade Assistance / Peoplink.

Samenwerking tussen Sarai (India) en De Waag (Nederland)

De samenwerking tussen Sarai en De Waag, Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media, is bijzonder. Gezien de zeer geavanceerde positie van de Indiase ICT-sector lijkt Nederlandse technische assistentie weinig zinvol. De Indiase voorsprong op ICT-gebied betreft echter met name de particuliere sector. De kennis zit vooral bij bedrijven, niet in de publieke

sector. Sarai is opgezet als publiek initiatief op het gebied van de nieuwe media. Sarai concentreert zich op het aanzwengelen van een publieke discussie over sociale issues, maar heeft nog niet veel expertise op dit gebied. De Waag, daarentegen, heeft in Amsterdam een rijke ervaring met de publieke kant van de ICT-toepassingen opgedaan.

Een voorbeeld van een recente vorm van samenwerking betreft steun aan «Cybermohallah», een medialaboratorium in de sloppenwijken van New Delhi. Hier wordt met steun van lokale bewoners open-source software ontworpen. Niet alleen is de zo ontstane software gratis en nuttig voor iedereen, maar de betrokkenen hebben al doende een training gekregen in vaardigheden die hun kansen op maatschappelijk succes sterk vergroten.

Voorts worden multilaterale initiatieven ondersteund. Nederland steunt al vele jaren InfoDev, een Wereldbankprogramma dat beoogt te bevorderen dat ook ontwikkelings- en transitielanden kunnen profiteren van de mogelijkheden van ICT en dat – mede ondersteund door een significante Nederlandse bijdrage – een rol heeft gespeeld in het voorkomen van problemen rond de «millennium bug» in deze landen.

In 2001 heeft Nederland met een bijdrage van 5,5 miljoen euro (voor een periode van drie jaar) Mali in staat gesteld één van de *founding members* te worden van de Development Gateway Foundation (DGF).¹ President Konaré is op grond van deze bijdrage één van de leden geworden van het bestuur van deze organisatie. Het doel van deze constructie was de stem van de ontwikkelingslanden in het bestuur van deze organisatie nadrukkelijker te laten horen. De DGF, tot stand gekomen op initiatief van de Wereldbank, verkeert momenteel in een proces van verzelfstandiging. De kerntaak van de DGF is het opzetten en onderhouden van een website met een rijkdom aan informatie en kennis op het terrein van ontwikkeling en armoedebestrijding.² Daarnaast is de DGF begonnen met de opbouw van een netwerk van centra voor onderzoek en training. De start van dit netwerk wordt gevormd door «bijdragen in natura» van India en Zuid Korea. De DGF zal voorts in de toekomst onder meer een programma van subsidies en investeringen gaan vormen om innovatieve toepassingen van ICT op lokaal, nationaal en internationaal niveau te bevorderen. Tenslotte is de DGF actief in het helpen opzetten door ontwikkelingslanden van eigen, zgn. *country gateways*, websites met op landen toegepaste informatie en kennis relevant voor ontwikkeling.

InfoDev

Het centrale mandaat van InfoDev (Wereldbank) is het stimuleren van het gebruik van ICT-toepassingen met het oogmerk sociale en economische ontwikkeling te bevorderen. InfoDev stelt fondsen beschikbaar voor (vraaggestuurde) projecten waarin ICT gebruikt wordt ten behoeve van armoedebestrijding. Hiervoor komen overheden, particuliere bedrijven, non-profit organisaties en internationale (ontwikkelings)organisaties voor in aanmerking.

Nieuwe activiteiten zijn ondersteuning van het maken van uitgewerkte plannen van «country gateways» (in samenwerking met de Development Gateway Foundation) en het ICT-infrastructuur en e-readiness initiatief. «Country gateways» zijn «portals» die, nauw verbonden aan de «Development Gateway», landen in staat stellen relevante informatie toegankelijk te maken en uit te wisselen. In het ICT-infrastructuur en e-readiness initiatief worden landen geholpen hun infrastructuur op het terrein van ICT te analyseren en te evalueren en indien nodig te verbeteren. Het gaat hierbij om beleidsgerelateerde, juridische, en regulerende zaken, en tevens om het benodigde menselijke kapitaal.

¹ Het totale budget van de Development Gateway Foundation voor de lopende periode van drie jaar bedraagt thans US\$ 52 miljoen. Het Nederlandse aandeel is dus thans ongeveer 10 procent.

² Deze site is te vinden op het internetadres: www.developmentgateway.org.

Uitgangspunt bij de vormgeving van het beleid en het programma van activiteiten op het terrein van «ICT en Ontwikkeling» is voortdurend

geweest dat voorkomen moet worden dat het wiel steeds opnieuw wordt uitgevonden. Dat betekent dat zoveel mogelijk gekozen wordt voor ondersteuning van multilaterale initiatieven, mits die uiteraard een meerwaarde hebben ten opzichte van andere kanalen. Dat betekent ook dat – in het kader van de bevordering van vraaggerichtheid en ownership – gekozen is voor een voortgezette ondersteuning van het International Institute for Communication and Development. Immers, de door IICD ontwikkelde werkwijze van het organiseren van rondetafelconferenties en het ontwikkelen van landenprogramma's door en in nauwe samenwerking met alle relevante stakeholders in de desbetreffende landen zelf is een werkwijze die elders navolging en dus als voorbeeld ondersteuning verdient.

Er is nadrukkelijk voor gekozen geen uitgebreide deskundigheid op het terrein van '«ICT en Ontwikkeling» in het ministerie te halen. Uiteraard is er wel voldoende expertise in huis om – waar nuttig en nodig – deel te nemen aan de internationale discussie en beleidsvorming op dit terrein en om in staat te zijn subsidieverzoeken adequaat te beoordelen en de uitvoering van programma's goed te monitoren. Wat uiteindelijk telt – als het gaat om ontwikkeling en armoedebestrijding – is vooral de opbouw van bruikbare expertise en capaciteit in de ontwikkelingslanden zelf.